

podpornik naše mlade posvetne literature; ob Metternichovem absolutizmu je sopodpisal prošnjo za dovolitev časopisa »Slavinja« (1824); sodeloval je v prvem letniku Kr. Čbelice kot pesnik, a brez pravega daru; zato je zložil Prešeren nanj znani epigram. V letih Kr. Čbelice sta si bila s Prešernom tudi sicer, po stanovanjih, zelo blizu; Holzappel je namreč tedaj (1829—1834) kaplanoval pri Sv. Jakobu, Prešeren pa stanoval v najbližji njegovi soseščini v Rožni ul. 5. Zadnjih dvajset let življenja je bil dekan v Ribnici in je v oporoki zapustil za gluhonemnico vse svoje premoženje (53.000 goldinarjev, v današnji valuti nekaj milijonov dinarjev).

V Vodmatu sta preživljala *Kette* in *Cankar* svojo najtežjo študentsko krizo, ko sta v že tako in tako usodnem letu 1895/1896 tod okoli »privatizirala«. Šestošolec *Kette* je bil 9. aprila črtan iz šolskih katalogov, kar je bilo toliko kot izključen, ker bi bil moral plačati šolnino zaradi slabe ocene v vedenju, a ni imel denarja. Teden dni nato je bil pouk zaradi potresa zaključen. Julija je doživel *Cankar* pri maturi na realki delni poraz s popravnim izpitom, jeseni pa padec za eno leto. Brez sredstev sta se spomladi po potresu zatekla v neko zasilno barako na Ledini; jeseni jima je dala streho Marija Megličeva v *Ravnikarjevi ul. 7*. Tu se je *Cankar* večkrat ustavil tudi pozneje, ko se je oglasil z Dunaja v Ljubljani, n. pr. spomladi 1898, na jesen istega leta pa pri svoji teti Mariji v *Zalokarjevi ul. 8*, kjer sta tedaj prebivala kot gimnazijca njegov brat *Karlo* in bratranec *Izidor*.

V *Mestni ubožnici* so našli zatočišče tudi mnogi onemogli kulturni delavci, n. pr. *Rado Murnik* († 1932); tu je umrla Prešernova hči *Ernestina Jelovškova* med prvo svetovno vojno (3. XII. 1917). V hiralnici je prebil zadnja leta *Jaka Alešovec* († 17. X. 1901). V Deželni (zdaj Splošni) bolnišnici so končali svojo pot slikar *Ivan Grohar* (1911), *A. Aškerc* (1912), *Ivan Cankar* (1918), *Fran Milčinski* (1932), dr. *Fran Kidrič* (1950) itd.

Na spodnjem koncu Vodmata v *Malenškovi ulici* v hiši št. 1 (prej Stara pot 7) je bil rojen *Janez Cigler* (1792). Tam je bila gostilna »Pri Španu«, v desetletjih pred drugo vojno konvikt lazaristov za revne učence, zdaj je v njej spet gostilna.

Dalje prihodnje

Blaž Tomažević

SLOVENSKO SLOVSTVO V BENEŠKI SLOVENIJI

V dobi narodnega prebujenja se je oglasila v naši književnosti kot poslednja tudi Beneška Slovenija. Med slovenskimi deželami pa je bila še vedno v posebnem položaju. Njena dolgotrajna pripadnost beneški republiki (1420—1797) je sicer prenehala; vendar tudi nove okoliščine v 19. stoletju niso bile ugodne njenemu nacionalnemu razvoju in kulturnim zvezam z osrednjim slovenskim ozemljem. Kmalu potem, ko je pripadla Avstriji, je bila nekaj let v sestavu Napoleonove kraljevine Italije; nato je bila nekaj desetletij pod Avstrijo, toda prideljena je bila Lombardsko-beneški kraljevini in znova usmerjena v stara gospodarska, upravna in

kulturna središča Čedad, Videm in Benetke, ločena pa od sosednjega Goriškega. Prerodna prizadevanja s sadovi kulturnega dela in narodno gibanje so zajeli le nekaj ljudi. Zaradi prerazvitega regionalizma je bila večina bolj sprejemljiva za italijansko propagando iz mest, na katera je bila navezana; tem laže, ker je pod novo upravo Beneška Slovenija počasi zgubljala vse privilegije, ki jih je kot graničarsko ozemlje beneške republike imela v starodavnem demokratičnem sistemu vaških sosedenj in dvanajstij. Zato so narodno nezavedni beneški Slovenci že 1848 kazali nerazpoloženje do Avstrije in do slovenskega narodnega gibanja; navduševali so se za staro republiko sv. Marka, za zedinjevalno gibanje Italijanov in se 1866 s plebiscitom tudi odločili za Italijo. Odslej so bili politično popolnoma odrezani od drugih Slovencev. Kot stara italijanska pokrajina so bili tudi v letih od 1918—1946, razen nekaj let, upravno ločeni od drugih Slovencev v Julijski Benečiji in le kratek čas po 1943 so bili sestavni del Kobariške republike. Z odlokom pariške konference je bila Beneška Slovenija 1946 spet dodeljena Italiji.

Od zatona beneške republike dalje, še bolj pa, odkar so beneški Slovenci po Napoleonovem padcu prišli pod Avstrijo, so se začeli zanimati zanje, posebno za Rezijane, slovanski znanstveniki in slovenski etnografski romantiki: Potocki, Dobrovski, Sreznjevski, Kopitar, Vraz, Majar in Caf. Ta osamljeni, posebni slovenski svet, katerega prebivalci so v nenavadnih okoliščinah ohranili svojo govorico in običaje, so tedaj prvokrat opisali tujemu in domačemu svetu, zapisali so za vzorec njihovega govora nekaj besed in cele tekste ter ugibali o njih rodu in jeziku. Tesnejše osebne zveze z nekaterimi beneškimi Slovenci, posebno z bogoslovci iz teh krajev, ki so študirali v goriškem bogoslovju, je dobil bogoslovni profesor in pisec Štefan Kociančič; vplival je na njihovo narodno zavest in tudi sporočil največ kulturnih novic s tega ozemlja.

Sodobna poročila o slovenskem jeziku v javnosti in o stanju slovenske knjige med beneškimi Slovenci okoli 1848 so kaj neugodna. Po vsej Beneški Sloveniji je bila v šolah in uradih v rabi izključno italijanščina. Slovenščina v domačem narečju je imela mesto samo v cerkvi, toda le v čisto slovenski Rezijski in v popolnoma slovenskih farah in kaplanijah ob Teru in Nadiži; v mešanih krajih je bila v rabi že italijanščina. Niso imeli ne molitvenikov ne drugih poučnih knjig v svojem jeziku. Za najosnovnejše verske potrebe se je tudi v samo slovenskih krajih največ prevajalo sproti, ker duhovniki, ki so se šolali na italijanskih šolah v Vidmu, niso »še nikdar slovenskih bukev v rokah imeli« in navadno še vedeli niso, če se sploh »kje dobe slovenske evangeljske bukve in druge enake knjige« (Kociančič, Arkiv III).

Redkeje so nastajali *narečni rokopisni prevodi* najpotrebnejših verskih tekstov. Do danes jih poznamo le iz Rezije, kjer so najzgodnejši izpričani za 18. stoletje. Največ je *katekizmov*. Prvi je prišel v razvid v italijanski grafiki pisani rezijanski katekizem *Craica dottrina cristianca* (naslov je že Kopitar bral kot *Kratka d. kristjanska*). Avtor *Giovanni Micelli*, rezijanski župnik, ga je daroval poljskemu zgodovinarju in etnografu Janu Potockemu, ko je okoli 1790 popotoval po Rezijski. Original je še »z nekaterimi drugimi fragmenti te vrste« nato prišel v knjižnico grofa Ossolinskega, kratek odlomek iz njega pa je v poročilu Die Slaven im

Thale Resia objavil Kopitar 1816 v Vaterländische Blätter (Kleinere Schriften). Dva rokopisna rezijanska katekizma, oba iz 18. stoletja, sta nastala na Njivi. Avtorja nista znana, napisala pa sta ju izobraženca, ki sta dobro poznala razločke med rezijanščino in romanščino. Oba sta pisana v italijanski grafiki, vendar drugi kaže tudi znanje nemške in slovenske pisave. Prvi vsebuje nekaj arhaizmov in je precej starejši kot drugi; ta je iz 1797. Pod naslovom *Rezijanski katihizis* je oba objavil 1875 Baudouin de Courtenay kot prilogo k dialektološkemu gradivu. Hranil ju je Rezijan Francesco Copetti, po domače Cundia, v sedemdesetih letih trgovca v Mariboru, in ju podaril izdajatelju. Baudouin de Courtenay je 1913 objavil tudi *Kristjanske učilo*, rokopisno knjigo nedeljskih *pridig* za odrasle, nastalo v letih 1845—1850. Po strokovni sodbi Ivana Trinka je knjiga *izvirno delo* neznanega rezijanskega župnika, napravljeno na podlagi oficialnega katoliškega katekizma. V jeziku je nekaj italianizmov in slovenizmov, tudi v grafiki so sledovi slovenske knjige. — Iz leta 1818 je rezijansko-italijanski *besednjak* z 230 rezijanskimi besedami in pripombami za izgovarjavo. Besede je zapisal domačin iz Solbice, rezijanski župnik *Odorico Buttulo*, ne da bi jih uredil po alfabetu. *Besednjak* sta objavila videmski etnograf G. Perusini in slovenski etnograf Milko Matičetov (*Un Dizionario etno e due Paternoster Resiani inediti, Ricerche Slavistiche*, n. IV, Roma 1956). — O slabih rokopisnih prevodih za cerkveno rabo drugod po Beneški Sloveniji še pozno v 19. stoletju pripoveduje tudi Ivan Trinko v LZ 1890, ne navaja pa nobenega naslova.

Narodni duh z mislijo o Zedinjeni Sloveniji je okoli 1848 prinesel nekaj življenja tudi v to *narečno*, vsebinsko in količinsko zelo skromno *rokopisno slovstvo*. Med Beneške Slovence je zašlo nekaj političnih listov, nekaj molitvenikov in nekaj drugih knjig, posebno za mladino; od njih pa je prišlo nekaj izvirnih dopisov in izvirni opis šeg »na Laškem v Šempetrski fari« celo v Janežičevo Slovensko Bčelo. Za ozemlje beneško-slovenskega narečja je nastal tudi poskus s prvimi slovenskimi knjigami za ljudsko šolo: dobili so abecednik in katekizem, da bi materinemu jeziku pripomogli »v šoli in cerkvi do tiste časti, katera mu gre«. Anonimni *Abece slovienski*, tiskan 1852 v Benetkah v beneški slovenščini, je priredil prav tisti »mladi gospod«, ki je pripravljal tudi slovnico tega narečja. Anonimni *Mali katekizem za prve šole* je priredil po Casatiju v knjižni slovenščini *Jožef Podreka*, tedaj mlad duhovnik v Kodermacu. Natisnil mu ga je 1852 tiskar Seitz v Gorici. O drugem, tudi anonimnem katekizmu za beneške Slovence, toda pisanem v njih narečju, ki naj bi bil tiskan v Vidmu 1853 — omenjata ga tudi Rutar in Bibliografski pregled slovenskega tiska na Primorskem do konca 1918 — se po Kociančiču za trdno ve samo, da se je pripravljal.

Poskus s šolstvom ni uspel. Propadel je tudi poskus novega, beneško-slovenskega knjižnega jezika. Kljub nasprotnikom »nečistega jezika z neologizmi«, ki da ga je zanesel vpliv goriških Slovencev, se je pri nadaljnjih tiskih katekizma tudi ordinariat odločil za knjižno slovenščino, kakor so se zanjo odločili tisti beneški Slovenci, ki so pisali v slovenskem jeziku; trdovratno pa so se še v zadnji izdaji v njem ohranile številne ljudske izposojenke iz nemščine in dosledna pisava z u za l na koncu besed in pred soglasnikom. Samo Rezijani, katerih narečje se tako loči

od knjižne slovenščine, da jim je nerazumljiva, če se je niso učili, so 1927 dobili tiskani katekizem za šole v svojem narečju: *To kristijanske učilo po rozoanskeh*. Vendar je avtor *Jožef Kramaro*, kaplan v Osojanah, pripadnost k slovenskemu knjižnemu jeziku priznal s tem, da je rezijanske glasove zapisal z našo knjižno pisavo, ne pa z italijansko.

S plebiscitom si beneški Slovenci niso pridobili ne starih socialnih ugodnosti ne možnosti za nacionalni razvoj, ampak so postali prva slovenska žrtev italijanskega imperializma. Ostali so brez narodno zavednega meščanstva, brez ugodnih zvez z drugimi Slovenci in brez svoje politične in kulturne organizacije. Prve zasilne slovenske šole so dobili šele med narodnoosvobodilno vojsko v Kobarški republiki. Slovenščina je imela pravice samo v cerkvi, kjer se je poučeval tudi verouk; zato je bil katekizem edina tolerirana slovenska učna knjiga, dokler 1933 ni bil odpravljen tudi slovenski verouk skupno z rabo slovenščine v cerkvi. Ker so bili v socialno nepopolno razčlenjeni družbi skoraj samo duhovniki narodno zavedni delavci, se je mednje nekoliko razširila le knjiga Mohorjeve družbe, drugih je bilo malo. Slovenski časnik je bil že pred 1866 redek, saj so se celo Novice zdele nevarne. Svoj list so beneški Slovenci dobili šele 1944 z *Matajurjem*, ki jim je še danes politično glasilo.

Nekateri domači duhovski in posvetni izobraženci, ki so se zavedali, da so beneški Slovenci, so precenjevali italijansko kulturo in jo pospeševali tudi v svoji domovini. Potegovali so se za mirno sožitje obeh jezikov, italijanščini pa priznavali prvo mesto. V svojem beneškoslovenskem regionalizmu so nasprotovali vplivom, ki jih je mednje prinašalo slovensko narodno gibanje in živahno slovstveno delo. Bili so tudi nasprotniki enotnega knjižnega jezika, ki so ga drugi sprejemali; ljudsko šolstvo naj bi bilo v jeziku domačega narečja.

Knjižno so se le-ti izživiljali v furlanskem, še več pa v italijanskem jeziku. Posebno pripravno torišče njihovega separatizma je bila zgodovina in etnografija. Tako je *Anton Podreka* (1804—1870) iz Šempetra, duhovnik in profesor matematike in fizike, ki je nekaj let služboval tudi v Splitu, v monografiji v italijanskem jeziku pisal o domovini in moralni filozofiji beneškoslovenskega rojaka *Jakoba Štelina* in videmski akademiji predložil italijansko-slovensko čitanko. Videmski advokat, politični in umetnostni publicist *Carlo Podrecca*, prav tako doma v Šempetru, je v knjigi *Slavia italiana* (1884 in 1887) Italijanom obširno popisal svojo domovino, posebno njene stare pravne znamenitosti. V njegovi zapuščini so našli tudi znameniti Beneškoslovenski rokopis, ki ga je po Trinkovem posredovanju dobil v znanstveno obdelavo naš jezikoslovec V. Oblak. Iz Šempetra je bil tudi univerzitetni profesor *Fran Musoni* (1864—1926), po stroki geograf in zgodovinar; v italijanščini je pisal o krajevnih imenih, noši, gospodarskih, socialnih in političnih razmerah beneških Slovencev pod Italijo, pa tudi o Sloveniji in Balkanu.

Drugi so se navzlic težavam in lojalni državljanski zavesti vključili v slovenski kulturni krog, ko so postali zavedni Slovenci po naključju, primerni knjigi ali znanstvu s kakim Slovincem z avstrijskega ozemlja. V vsebini slovstvenega dela, ki so ga opravili doma, ker ga od zunaj zanje ni bilo mogoče, odsevajo razmere prav tako kakor v tem, da so ga opravili samo duhovniki. Najprej je bilo treba misliti na to, da bi

v knjižni slovenščini dobili edino dovoljeni slovenski tekst: katekizem. Nato je bilo treba skrbeti za najpotrebnejše domače jezikovne pripomočke in so do konca 19. stoletja pripravili po Sketovi Nemško-slovenski slovnici slovensko slovnico v italijanskem jeziku. Namera s posebnim italijansko-slovenskim slovarjem pa iz ekonomskih razlogov ni bila uresničljiva. Zaposlilo jih je tudi raziskovanje lastnih narečij in narodopisnih posebnosti. Z uspehi tega dela so se pokazali ne le v Sloveniji in doma v Italiji, z jezikoslovnimi razpravami celo v ruski znanosti. Vzporedno s tem delom je uspešno potekalo posredovanje slovenske in slovanskih literatur Italijanom. Najmanj je izvirnega leposlovja, ki je vsebinsko in oblikovno ostalo v skromnih mejah. Z njim so sodelovali predvsem v slovenskih leposlovnih glasilih. S poskusi in dramatici in epu niso uspeli. Celó s prvo in edino pesniško zbirko se je Beneška Slovenija predstavila nekoliko prepozno in staromodno; zato je bila precej brezobzirno odbita. Nečaj več sreče je imela s prvo in edino knjigo svoje proze.

Prvi narodni buditelj in pesnik med beneškimi Slovenci je bil kaplan *Peter Podreka* (1822—1889), doma iz Šempetra ob Nadiži. Slovenstva se je zavedel v videmskem bogoslovju. V Trčmunu, kamor je prišel 1848 za kaplana, je dobil zveze s slovensko duhovščino goriške nadškofije na sosednjem Livku in v Kobaridu, po nji pa tudi ožje stike s slovenskim narodnim gibanjem in se navzel ljubezni do skupne domovine. Te zveze je ohranil tudi na službenih mestih v Šempetru in Roncu, dobil jih je celo z Ljubljano in s slavistom Baudouinom de Courtenayem. Največ narodno buditeljskega in prosvetnega dela med tovariši in ljudstvom je opravil z ustno agitacijo in propagando: širil je narodno zavest, opozarjal je tovariše, naj pazijo na slovenščino svojih pridig in naj se je vadijo ob slovenskih knjigah, opozarjal je na vrednote Prešernovih pesmi in v svoji knjižnici hranil prvo izdajo Prešernovih Poezij kot največji zaklad, agitiral je za časnike, budil zanimanje za knjige Mohorjeve družbe in širil slovenske molitvenike, kot kaplan v Roncu je pa z umnim sadjarstvom deloval tudi za gospodarsko povzdigo ljudstva. Z dopisi Slovenski Bčeli je kot prvi beneški Slovenec sodeloval v osrednjih slovenskih glasilih; z njimi in s tistimi, ki jih je kasneje stalno pošiljal goriški Soči, je predvsem opozarjal na obupni narodnostni položaj svoje ožje domovine. Da bi med duhovniki izpodrinil razne rokopišne pripomočke, pisane v narečju, in da bi knjižni slovenščini pripomogel do veljave, je skupno s šempetrskim župnikom *Mučičem* v knjižni slovenščini priredil in s pomočjo Št. Kociančiča izdal v Gorici *Katekizem za Slovence videmske nadškofije* (1869). Čeprav mu je knjižni jezik delal težave, je pisal tudi priložnostne *pesmi*. Tiskal jih je kot posebne tiske, štiri pa objavil tudi v slovenskih listih, dve nabožni v *Zgodnji Danici*, v Soči 1871 pesem Slovenija in njena hčerka na Beneškem, v Zori 1874 pa Slavjanko v Slovenski Benečiji. V domoljubnih pesmih, ki so zložene v preprostih, tu in tam jezikovno nespretnih verzih, toži o težavah z jezikom in o položaju slovenščine na Beneškem, obenem pa z izrazitim budniškim duhom zatrjuje, da slovenskega zaroda nič ne bo moglo uničiti in da se bodo »slavjanski sini« združili »v en rod velikanski«.

Izven ožje domovine, največ v Gorici in Trstu, je deloval *Anton Klodič* (1836—1914), profesor in šolski nadzornik, doma iz Hlodičev. Na

ožjo domovino ga veže samo jezikoslovna razprava *O narečju beneških Slovencev*, izšla 1878 v Petrogradu. V vsem drugem delu je bolj sledil prizadevanjem osrednjega slovstva kot upošteval težave doma: tako z izdajo Krilanovih Poezij kakor tudi s ponesrečenima poskusoma snovno domače, narodnovzgojne in poučne igre (Novi svet) in romantičnega epa (Livško jezero). Zares velike uspehe je dosegel v slovenizaciji šolstva.

Propagandno delo Petra Podreke je v sedemdesetih letih dobilo precej spodbud v jezikoslovnem delu poljsko-ruskega slavista Boudouina de Courtenaya. Njegova domneva o izvoru Rezijanov kot samostojnem narodiču slovensko-avarskega rodu in dokazovanje, da tersko slovensko narečje spada k čakavščini, je resda bolj krepilo uradno italijansko tezo o separatnosti beneških Slovencev kot koristilo misli o slovenski enotnosti. Toda s številnimi jezikoslovnimi razpravami, z objavami etnografskega in drugega gradiva, z osebnimi zvezami in s prijateljstvi je sprožil tudi med njimi zanimanje za jezik in etnografske posebnosti.

Med posebno ljubimi informatorji mu je bil *Štefan Valente*, doma z Bele v Reziji, izobražen duhovnik, ki se ga Boudouin de Courtenay v svoji Reziji in Rezijanih na mnogih mestih zelo toplo spominja. Zaradi temeljitega poznanja rodnega narečja in narečja terskih Slovencev, med katerimi je v sedemdesetih letih v Platiščih služboval, je profesorju »zelo pomagal v temnih slučajih«; tudi rokopisno knjigo pridig Kristjanske učilo mu je daroval. Nasprotoval pa je njegovi domnevi o izvoru Rezijanov in čakavstvu terskega narečja. O rezijanskem narečju je pisal v italijanščini, še preden se je spoznal s slovečim profesorjem, 1878 pa je v Petrogradu izdal v ruskem jeziku razpravo *O slavjanskem jazyke v Rezijanskoj doline vo Friule*.

Podrekova narodna agitacija in Courtenayevo delo sta usmerila tudi delovanje *Ivana Trinka Zamejskega* (1863—1954) iz Trčmuna, največjega kulturnega delavca beneških Slovencev in njihovega edinega pomembnejšega pesnika in pripovednika. Peter Podreka mu je zbudil narodno zavest, ko se je v italijanskem šolskem in kulturnem okolju vsemu domačemu že skoraj odtujil. Brez potrebnih jezikovnih pripomočkov se je ob Mohorjevih knjigah z materino pomočjo vglobil v slovenščino. Na podlagi domačega narečja si je z branjem Prešerna, Jenka, Stritarja, Gregorčiča in drugih knjig, ki jih je naročil iz Ljubljane, kmalu pridobil tolikšen besedni zaklad, da je sredi tujega, slovenski slovstveni dejavnosti nenaklonjenega sveta lahko uspešno izražal tudi pesniške podobe.

Trinkovo slovstveno in kulturno delo je potekalo iz spoznanja, da mora biti v zvezi z rodno zemljo, naj bo še tako majhna in naj se sam še tako visoko vzpne nad zemeljske vsakdanjosti; saj mu edino zemlja daje trdnost. Da se bo ohranila Beneška Slovenija in z njo on, se mora povezati s slovensko kulturo in se nasloniti na slovensko ozemlje. Ker pa je na meji dveh svetov, mu je kot izobražencu posebna naloga, da s posredovanjem med kulturami oznanja bratstvo med narodi. Da se je usposobil za posrednika slovanskih literatur v italijanščino, je ob poklicnem študiju za teologa in profesorja tudi temeljito študiral slovanske jezike. Ves čas je deloval v dveh jezikih. Znanstveno in prevajalsko predvsem v italijanskem, v katerega je posredoval iz domače literature nekaj Prešerna, Gregorčiča, Tavčarja in Stritarja, iz drugih slovanskih pa Puškina,

Nekrasova, Turgenjeva, Gogolja, Sienkiewicza in Chlumeckega, pisal o beneških Slovencih in njihovem jeziku, o ljudskih napevih, sestavil za Italijane slovensko slovnico, z Musonijem delo o Jugoslaviji itd.

Pesnil pa je samo v slovenskem jeziku. Trinkova pesem, s katero je nastopil 1885 v Ljubljanskem Zvonu, je bila spčetka bolj jezikovna vaja, kot je za vajo napisal prvi članek o beneških Slovencih, ki ga je prinesel Ljudski Glas 1883, in prve beneškoslovenske pripovedke, ki jih je priobčil v Ljubljanskem Zvonu 1884. Pozneje mu je bila pesem pripravna oblika za izpoved narodne zavesti, za bolečino odrezanosti, za spodbudo in za osebni boj s svetožaljem. Vsebina dobršnega dela Trinkovih pesmi je domoljubje z okoliščinami človeka, ki se je prebudil sredi velike tuje kulture, začutil tujo sovražnost in se zavedel nevarne osamljenosti, v kateri se je znašlo ob velikih narodnostnih trenjih majhno narodno občestvo beneških Slovencev: zato išče rešitve pri bratih na vzhodu, hrepeni po skupnosti s slovenskimi in slovanskimi brati, se ogreva za bratstvo med narodi in, ker ne sme obupati, napoveduje rešitev v vstajenju slovenstva in slovanstva. V tem domoljubju sta tudi kritična misel in ironija; toda razodevata podobno izolirano naivnost in konservativnost kot pesnikovo razmerje do tedanjega socialnega vrenja. — Druga lirika je reflektivne narave in obravnava pesnikovo nežno, dostikrat kar bolestno svetožalno čustvovanje ob dotiku s svetom in naravo in boj za osvoboditev od svetožalja. Posebnost je nagnjenje k vizionarnosti s pesniško retoriko.

Cikličnost z isto kitico in skrb za nekatere posebne kitične oblike sta med najočitnejšimi znamenji pesniškega formalizma; nekateri tradicionalni koseskizmi, pogoste slovanske izposojenke, posebno iz srbohrvaščine, in časnikarske besede pa govore tudi o posebnih težavah.

Jenko mu je bil učitelj v poglobljanju v naravo in za človekovo razmerje do nje; pri njem je dobil tudi slog in obliko za drobno refleksivno in pesimistično liriko venca 58 trokitičnih pesmi Razpršeno listje. Pri Stritarju in Leopardiju je našel estetsko utemeljenost za svoj svetožalni pesimizem. Gregorčič pa mu je bil osebni prijatelj, ocenjevalec in jezikovni svetovalec. Dal mu je tudi spodbudo, da je izdal svoje pesmi v posebni zbirki *Poezije* 1897 v Gabrščkovi Slovanski knjižnici v Gorici, in mu je tudi pomagal urediti. Nanj ga niso vezale le poklicna usmerjenost, vzgojna poučnost in buditeljstvo, ampak tudi osnovno čustveno razpoloženje, zanosna pesniška retorika, nagnjenje k prisposodbi, tvorbi sestavljenih pridevnikov itd. Veljavni slovenski pesniški zgledi starejše smeri, za katerimi je hodil in katerih duha je spčetka težko razumel, boj z jezikom in deloma z gledovanje po italijanskih pesnikih, med katerimi je imel najraje Leopardija, so povzročili, da njegove pesmi ob izidu zbirke niso bile niti dobro slovenske niti dobro italijanske, kakor je kasneje pesnik sam sodil. Zaradi neugodnih ocen ob zbirki, ki je bila tudi z upoštevanjem njenih posebnih pogojev sprejeta kot zapoznena in epigonska, je Trinko v osrednjem slovenskem pesništvu utihnil, med beneškimi Slovenci pa je še nastopal kot pesnik prigradničar.

V slovenskem tisku, v Domu in svetu, Koledarju Mohorjeve družbe, v Jadranskem almanahu in Mladiki, je vse do 1939 objavljajl še vedno znanstvene članke, *potopise* folklornega značaja in *eseje*: o Petru Podreki, Beneški Sloveniji, beneških Slovencih, o Reziji, Jakobu Štelinu, da bi

Slovence seznanil z beneškimi Slovenci. Za Goriško Mohorjevo družbo je napisal iz svojih mladostnih spominov tudi edino knjigo *leposlovne proze*, ki jo je Beneška Slovenija prispevala slovenskemu leposlovju: preprosto zbirko črtic in slik iz življenja otrok beneškoslovenskega pogorja *Naši paglavci* (1929). S prozo je sodeloval 1929 tudi v Družini.

Za osrednje slovensko pesništvo je Trinko res epigon, toda s posebno vrednostjo: kot pesnik žive narodne zavesti tistega dela slovenske zemlje, ki je bil v zgodovini najrahljeje zvezan z narodno celoto in je prvi prišel pod Italijo. Za beneške Slovence, med katerimi je deloval kot pesnik, slikar, glasbenik, znanstvenik in politik in užival ugled v znanstvenih krogih tudi zunaj meja svoje ožje domovine, pa je bil Trinko največji Slovenec. Z delom in ugledom je kot profesor teologije in filozofije na videmskem bogoslovju v beneškoslovenskih bogoslovcih in duhovnikih budil in vzdrževal dolga desetletja slovenskega duha. Toda med učenci ni dobil enakovrednega naslednika. S Trinkom je v slovenskem slovstvu utihnila tudi Beneška Slovenija.

Njegova učenca *Josip Gorenščak* in *Škur* sta kot videmska bogoslovca na njegovo prigovarjanje zbrala nekaj beneškoslovenskih ljudskih pesmi in mu izročila rokopise. S Trinkovim dovoljenjem je njune zapise objavil A. Budal v zborniku Luč VIII (Beneškoslovenske narodne pesmi). Gorenščak je v italijanskem jeziku sestavil tudi precej beležk O navadah in posebnostih prebivalcev Črnega vrha; objavil jih je prav tako A. Budal v Luči VIII. Sodeloval je tudi pri novi izdaji katekizma.

Zaradi posebnih razmer je delež Beneške Slovenije v skupni slovenski književnosti skromen po obsegu in po obliki. Razen ponesrečenega poskusa v dramatik in epu je iz leposlovja tu še epigonska domoljubna in svetožalna lirika v tradicionalni obliki, v prozi pa slika in črtica; dalje so znanstveni in poljudnoznanstveni članek, esej, potopis etnografskega značaja, etnografski zapis in versko-nabožni tekst. Pokrajinski je samo katekizem. Vse druge slovstvene zasnove in izvedbe se vključujejo v literarno prizadevanje slovenske celote. Kljub skromnosti je ta donesek pomemben: skromnost odtehta njegova nacionalna vrednost. Beneški Slovenci z vsem delom izpričujejo svoje slovenstvo v popolnoma tujem svetu in dokazujejo, da je v Beneški Sloveniji, vključeni v Italijo, še vedno živa narodna zavest in bolečina zaradi odtrganosti tega ozemlja od slovenske celote.

Josip Šašel

KOROŠKI IMENOSLOVNI PROBLEMI

Pretresljiva je tragika našega Korotana. Sprva poklican k prvenstvu — državnemu, kulturnemu, jezikovnemu (Brižinski spomeniki), je pred dobrimi tisoč leti prišel v mreže tujega eksperimentiranja, fevdalnega in verskega, kar ga je toliko razkrojilo, da se ni mogel več rešiti v svobodno Slovenijo, ko so odpadle srednjeveške spone. Pa še ob »pomladi« pred sto leti je prišel iz tega središča najbolj plamenec poziv za združeno